

האם יש לפחד מהקללות?

[פרשת חוקת, שנת תשס"ח – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי.
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

בלק שְׁכַר את שְׁרוּתוֹ של בלעם הקוסם כדי לקלל את ישראל. התערב הקב"ה והופיע בחזון לילה להזהיר את בלעם "לא תלך עמהם. לא תאור [תקלל] את העם, כי ברוך הוא" (במדבר כב, יב). יתרה מזאת, כל הימים שעסק בלעם לקלל את ישראל, הפך הקב"ה מערכות מעלה כדי שלא יועילו קללותיו של בלעם. מודיענו ה': "ולא אָבָה ה' אלוקיך לשמוע אל בלעם, ויהפוך ה' אלוקיך לך את הקללה לברכה, כי אהבך ה' אלוקיך" (דברים כג, ו).

ואנו שואלים, מה הבעיה כאן? כלום יש ממש בקללותיו של רשע? נוסף על כך, אפילו אם לא היה רשע, אדם שקללו אותו האם הוא צריך לחשוש ולפחד מהקללות? יש כמה אנשים ונשים בדורנו, הבאים לרבנים לסלק מהם "קללות ואַרְוּרִים" שהם חשים שאחרים קללו אותם, ולכן לפי דעתם מזלם רע והם סובלים מחלות והפסדים. האם יש בזה ממש?

ננסה כאן לענות בשני אופנים, גם לפי שיטת השכלתנים (רמב"ם / אבע"ז / מהר"י אברבנאל), וגם לפי המקובלים.

[א] הרמב"ם: המקלל – מקלקל את עצמו.

התורה צוותה "לא תקלל [אפילו] חרש" (ויקרא יט, ד). מבאר הרמב"ם שאדם הרוצה לנקום במי שהזיק לו בוחר לו אחד מכמה אופנים של תגובה. החלש שבכולם הוא להביע זעמו ע"י צעקה, כעס וקללה; וזאת אפילו אם המזיק לא היה שם ולא שמע את הקללה. המקלל משיג רוגע הנפש ע"י דיבורו, למרות שמטרת הקללה לא שמע הדברים שהוא אומר עליו. ואעפ"כ התורה אסרה עלינו דיבור כזה לפי שאין התורה מביטה על מצב המתחרף לבד, אלא גם על מצב המחרף, שהוא הוזהר לא לעורר את נפשו לנקמה ולא לכעס ("ספר המצוות", לא תעשה, מספר שיז). דברי הרמב"ם מפליאים. כי לא הזכיר שיש ממש בקללה ושהיא עלולה לפעול ולהביא נזק מוחשי וממשי אל זה שקללו אותו. לפי פירושו לא באנו לתקן ולהציל את המקולל, אלא באנו להציל את המקלל מן עיוות מדותיו וקלקול יהדותו. במלים אחרות, לכאורה אין הרמב"ם מאמין שיש לתת אימון באפקטיביות של הקללות. זה רק דין של תיקון המוסר של המקלל.

[ב] אבע"ז: מניעת בלעם – סיבה צדדית

עוד לפניו חשב כך ר' אברהם אבן עזרא. בענין קללת בלעם בפרשתנו, ומה שהקב"ה הקדים להזהיר אותו לא לקלל, ואח"כ הפך אמרי פיו לברכה, ראב"ע כותב "כי ה' ידע דבר בעל-פעור [שבני ישראל ייעשנו בחטא זה וימותו 24,000 איש] ואילו היה בלעם מקלל אותם, היו כל העולם אומרים כי בעבור קללת בלעם באה המגפה" (במדבר כב, ט). הרי מפורש בדבריו שאיננו נותן אימון בקללות, אלא תולה דבר התערבותו של הקב"ה בסיבה אחרת.

[ג] מהר"א: קללת בלעם – אפקט פסיכולוגי

גם ר' יצחק אברבנאל לכאורה איננו מאמין בפעולת הקללות, כשלעצמן. הוא תמה: כלום יכול בלעם להשחית במאמר פיו זכות אבות האומה, וזכות קבלת התורה במעמד הר סיני? אלא מנע ה' קללת בלעם "מפני שהיה ענין בלעם בברכה ובקללה מפורסם בין האומות, כמו השואל דבר מאת האלוקים, כמו שאמר בלק 'כי ידעתי את אשר תברך מבורך, ואשר תאור יואר'. ואם היה בלעם מקלל את ישראל היו גויי הארץ בוטחים בקללתו ומתאמצים להלחם בישראל על משענת קללתו. אמנם כששמעו מדבריו שהקב"ה מונע מהם הקללה, אז יכירו וידעו כל יושבי תבל כי שם ה' נקרא עליהם וכו' ולא יקום בהם רוח להלחם נגד ישראל" (ר"י אברבנאל על במדבר כב, סוף פסוק ז, דף קיז).

ואפשר להוסיף על דבריו. **כי גם בני ישראל** עצמם שנצטוו להלחם נגד ז' אומות בארץ ישראל, אם ישמעו כי בלעם קילל אותם, ייחלשו במאמצם המלחמתי, יאבדו בטחון עצמי, ועלולים ליפול בקרב. כי גם ככה היה להם נסיון קשה. "כי תצא למלחמה על אויביך וראית סוס ורכב, עם רב ממך, לא תירא מהם" (דברים כ, א). ולא צריכים להכביד עליהם את הנסיון כאשר ידעו ג"כ כי בלעם קילל אותם. ואדרבה, אם ישמעו כי ה' הפך את הקללה לברכה, יוסיף להם הדבר אומץ לב להלחם מפני מצב טוב המובטח להם.

הרי 3 מגדולי הראשונים המפרשים שאין להיבהל מקללות. זו בעיה פסיכולוגית, ולא בעיה ממשית ואובייקטיבית.

[1] אבל יש כאן בעיה, כי חז"ל אמרו אחרת.

ר' בחיי (על במדבר כב, ו) הביא דברי ר"א אבן עזרא, המבאר כי בסך הכל בלעם צפה ע"י אסטרוולוגיה שהיהודים עתידים לנחול מפלה, והודיע מראש על מפלה זו. אבל לא שקללתו גרמה לכך, אלא נודע לו על העתיד וביטא הדבר בפיו, ועשה "רושם" כאילו קללתו גרמה להם. האריך בזה ר' בחיי (כב, כ – ושם סיים, "אבל ודאי לא היה לבלעם שום כח מצד דיבורו, לא בברכה ולא בקללה"). **אבל** באופן מפתיע מסכם ר' בחיי: "**ודעת רז"ל אינו כן**". (על במדבר כב, ו). – איפה? מציין בעל ההערות רח"ד שעוועל לברכות (ו). כי בלעם היה מכוון לאותו רגע בכל יום שהקב"ה כועס על חטאי בני אדם. המקלל ברגע ההוא משיג את מבוקשו. לכן היה חשש רציני מהקללות שלו, פן יועילו. (והזכיר זאת ר' בחיי, סוף פסוק כ).

[2] מדברי חז"ל יש קושי נוסף נגד שיטת הרמב"ם, ר"א אבן עזרא ור' יצחק אברבנאל. הרי חז"ל ייעצו לנו "אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך" (מגילה טו. וכן בבא קמא צג). כלומר אמרו לנו בזאת לא לזלזל בקללה. ולפי ביאור ה**נצי"ב** (מרומי שדה, על מגילה) מדובר אפילו בקללה של גוי!

מה יענו על כך?

הקללה תזיק – אם היה בסיס מוצדק

אלא, יש לנו להבין כי הכל תלוי אם יש תרעומת מבוססת לאותו המקלל ולכן יש לחשוש לקללתו, או שהוא מקלל ללא צדק וללא אמת. הרי זה פסוק מפורש: "קללת חינם לא תבוא" (משלי כו, ב). ויש שם מסורת של קרי וכתוב. כתוב "לא תבוא" וקוראים "לו תבוא". זאת אומרת, מי שמקלל "חינם" ללא הצדקה מוסרית, לא רק שאין לחשוש מהקללה כלל, אלא אותה הקללה תחזור על ראשו של זה שקילל! כן פירש שם רש"י ור"א אבן עזרא וכן ה"מצודות" והמלבי"ם. **אבל**, אם האיש שמקללים אותו עשה דבר עוולה לשני ואין הקללה "חינם", והשני נמצא כל כך בצער וחרון אף עד שפותח פיו לקלל, הוא יכול לגרום עונש מן שמים לזה שהציק לו. כלומר הקב"ה יביא רע למקולל, אבל לא מפני דיבור פיו של המקלל, אלא כי באמת "מגיע לו" מפני עונו. אילולא הקללה היה הקב"ה ממתין מי יודע עד מתי, לפני ביצוע העונש. אבל זעמו של המקלל מזרז את הטיפול בתיק, ומחיל את הפורענות יותר מהר. ובכן לא הדיבור ממציא עונש וצער, אלא הדיבור מיישם ומחיש תוצאה של עונש על קלקולו של זה שמקללים אותו.

נקח לזה מְשָׁל מדברי חז"ל לענין אחר (קידושין ל ע"ב). אדם שיש לו פצע פתוח בעורו, לא יניח עליו מלח כי זה "שורף" וכואב. אבל אם העור שלם, הנחת מלח לא תזיק ולא תעיק. כך אם יש לו לאדם קלקול ומשום כך מקללים אותו, הקללה תזיק. אבל אם עורו שלם, וללא צדק מקללים אותו, הקללה לא תזיק לו מאומה.

ודבר זה מפורש בגמרא, כי הכל תלוי אם יש באמת אשמה אצל זה שמקללים אותו. כבר הזכרנו "אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך" (בבא קמא צג). אבימלך קילל את שרה, אחרי שלקח אותה לארמון המלוכה והוכרח להחזיר אותה לבעלה אברהם, "הנה הוא לך כסות עינים".

מפני קללתו היה יצחק בנה עיוור (לעת זקנותו). מפרשת הגמרא: "הואיל וכסית ממני ולא גלית שהוא [אברהם] שהוא אישך [בעלך], וגרמת אלי הצער הזה". [של סתימת נקבים] זאת אומרת היתה לו לאבימלך טענה של ממש. אילו אמרה בתחילה בגלוי שהיא אשת איש, לא היה חולם לקחת אותה בכח. ודוקא לכן היתה אפשרות לקללה שלו לחול. לפי פרשנותנו זאת, לא קללתו גרמה לה, אלא מעשה בלתי הגון מצידה היסב לה מימוש קללה זו.

ומזה באנו לסייג דברי חז"ל. מה שאמרו לחשוש אפילו לקללת הדיוט, זה רק אם יש לו טענה של ממש. [מקור לחילוק זה עיין מכות יא. רש"י ד"ה "שהיה להן לבקש רחמים על דורן"] אם הכועס בא בטענה לא מוצדקת, אין לפחד כלל מהקללה שלו!

וכך הענין אצל בלעם.

אם עם ישראל היה נקי מחטא, ולא היו חוטאים בעוון פעור, לא היה מקום לקללת בלעם להתממש. זו היתה "קללת חינם, לא תבוא" (משלי כו, ב). וגם בימינו, כאשר אדם חושש לקללה שקילל אותו שכן, או חבר לעבודה וכיו"ב, זה רק אפשרי אם יש טענה אמיתית מצד המקלל. [ואם יש לחשוש שהזקנו למישהו אחר או ציערנו אותו שלא כדין, יש לבקש ממנו מחילה, וזה אפשר גם ע"י שליח או מכתב. ואם ג' פעמים בקשנו ממנו והוא עדיין מסרב למחול, אין לחשוש ממנו כלום. אם בקשנו סליחה, והלה הוא סרב למחול, הקב"ה מוחק את העון כאילו לא היה. כך למדנו חז"ל. הקב"ה שוחק משטנתו ואינו מתחשב בו ובקלותו].

אבל אם הטענה נגדינו היא רק פרי הדמיון ולא עשינו לו שום עוול, אין מקום לחשוש לקללתו. וזהו הביסוס לגישתם של הרמב"ם, ר"א אבן עזרא ור"י אברבנאל. דבריהם מוסבים על "קללת חינם", ללא סיבה אמיתית.

ושמא יש לצרף לכך תנאי שאמרו **המקובלים** (עי"פ מאמר חז"ל בברכות ז).

יש רגע בכל יום ויום שהקב"ה מנהג עולמו במדת הדין. אם יקלע אדם בקיללתו, לאותו הרגע, קטרוגו יועיל להביא רע ופורענות. בלעם ידע לכוון מתי זמן אותו רגע. אבל מי בזמננו יודע לכוון? לפי התוספות (שם, ד"ה שאלמלי) הוא זמן שאפשר לבטא מלה בת שלוש אותיות. הרי זה חלקיק שניה. ויש בשעה אחת 3600 שניות. וביום יש 24 שעות. מי יכול לכוון לאותו חלקיק השניה? ושמא הזמן הקצר ההוא הוא דוקא באמצע הלילה כאשר כולם ישנים? ורק משום כך אמרו "אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך", שמא **באופן נדיר ביותר** כיון לאותו הרגע. אבל לדעתי גם זה נאמר רק בצירוף דברי הפשטנים, וזה עלול לחול רק אם יש טענה מוצדקת נגד אותו האיש שמקללים אותו.

ונצדק קודש.